

Kapitola druhá

Mýtus revoluce

Mýtus o levici implicitně obsahuje myšlenku pokroku a naznačuje představu kontinuálního vývoje. Mýtus o revoluci má význam doplňující i opačný: naznačuje očekávání zlomu v obvyklém chodu lidských věcí. Zdá se mi, že i on pramení z určité reflexe minulosti. Lidé, které ve zpětném pohledu považujeme za duchovní otce Francouzské revoluce, neboť šířili způsob myšlení, který byl neslučitelný s myšlením starého režimu, neohlašovali apokalyptické zhroucení starého světa a ani si ho nepřáli. Téměř všichni sice rozvíjeli smělé teorie, ale projevovali tutéž obezřetnost jako Jean-Jacques Rousseau v roli panovníkova nebo zákonodárcova rádce. Většinou tíhli k optimismu: až zmizí tradice, předsudky a fanatismus, až budou lidé osvícení, bude nastolen přirozený řád společnosti. Od roku 1791 nebo 1792 současníci tehdejších událostí včetně filozofů zakoušeli revoluci jako katastrofu. S odstupem času se nakonec pocit katastrofy vytratil a připomíná se pouze velikost této události.

Někteří z těch, kdo se hlásili ke straně pokroku, se snažili zapomenout na teror, despotismus, opakující se války a všechny ty krvavé zvraty, jejichž počátkem byly hrdinské a zářné dny dobytí Bastily nebo svátku Federace. Občanské boje a vojenská sláva či porážky pro ně byly vlastně jen vedlejšími událostmi,

které provázely revoluci. Nepotlačitelné vzepětí k myšlenkové i lidské svobodě a k racionálnímu uspořádání společnosti bylo přerušeno monarchistickou či náboženskou reakcí, ale trvá dál, možná pokojně, v případech potřeby i s omezeným použitím síly.

Jiní naopak zdůrazňovali převzetí moci a rozvrat. Věřili, že lepší budoucnost může vzniknout jedině násilím. Zastánci revolučního mýtu většinou vyznávají stejný hodnotový systém jako reformisté a doufají ve stejný výsledek: v mírovou a liberální společnost řídicí se rozumem. Člověk ale podle nich může uskutečnit své poslání a vzít svůj osud do vlastních rukou pouze prometheovským činem – který je sám o sobě hodnotou či nezbytným prostředkem.

Zaslouží si však revoluce tolik poct? Lidé, kteří o revolucích přemýšlejí, nebývají těmi, kdo je konají. A ti, kteří je rozpoutají, se málokdy dožijí jejich konce, leda v exilu nebo ve vězení. Jsou revoluce opravdu symbolem lidstva, které je svým vlastním pánem, jestliže se nikdo s dílem vzešlým ze zápasu všech proti všem neztotožňuje?

O revoluci a revolucích

Revolucí se v běžné sociologické řeči označuje náhlé a násilné nahrazení jedné moci druhou. Připustíme-li tuto definici, zbavíme se některých významů tohoto slova, které vedou k nejednoznačnosti a ke zmatkům. Ve výrazech jako průmyslová revoluce slovo revoluce naznačuje pouze hlubokou a náhlou změnu. Mluví-li se o labouristické revoluci, míní se tím skutečný či domnělý význam reforem provedených britskou vládou v letech 1945 až 1950. Tyto změny, které nebyly ani násilné, ani je neprovázelo legislativní vakuum, však nejsou historickým jevem téhož druhu jako události z let 1789 až 1797 ve Francii nebo 1917 až 1921 v Rusku. Dílo labouristů není v zásadě revoluční v tom smyslu, v jakém tento přívlastek vztahujeme na jakobíny či bolševiky.

I když ponecháme stranou nemístné použití tohoto slova, nejednoznačnost přetrvává. Pojmy se nikdy přesně nepřekrývají se skutečnostmi: pojmy jsou vymezeny zřetelně, zatímco meze skutečností bývají neurčitější. Lze uvést spoustu případů, kdy je váhání zcela na místě. Nástup nacionálního socialismu k moci proběhl legálně a násilí nařídil stát. Lze mluvit o revoluci jen kvůli náhlosti změn ve složení vlády a ve stylu institucí, přestože proběhly legální cestou? Lze však považovat za revoluce různá *pronunciamientos*, k nimž dochází v jihoamerických republikách, když jeden důstojník nahradí druhého, případně voják nahradí civilistu či naopak, ale přitom nedojde ke skutečné změně vládnoucí třídy ani způsobu vlády? Převratu provedenému legální cestou chybí ráz ústavního zlomu. Náhlému vystřídání jednoho člověka druhým a jejich opakovanému stěhování z vládního paláce do vězení a naopak, ať už s krvavými potyčkami, nebo bez krveprolití, zase chybí institucionální transformace.

Nejde mi o to, abych uvedené otázky nějak dogmaticky vyřešil. Definice nejsou pravdivé ani nepravdivé, jsou pouze více či méně užitečné nebo vhodné. Neexistuje žádná věčná podstata revoluce, nebo snad jen kdesi v neznámém nebi: používáme tento pojem jen proto, abychom zachytili některé jevy a ujasnili si myšlenky.

K označení změny ústavy nezákonně vyhlášené držitelem (Napoleon III. v roce 1851) nebo k převzetí státu skupinou ozbrojených lidí, přičemž toto (případně krvavé) převzetí nevede k nástupu jiné vládnoucí třídy a jiného režimu, považuji za rozumné použít termín státní převrat. Revoluce znamená víc než „zmiz, teď tady budu já“. Naopak Hitlerův nástup k moci je revoluční, přestože ho za kancléře legálně jmenoval prezident Hindenburg. Násilí tento nástup k moci spíše následovalo, než mu předcházelo, a proto tu chybí některé právní znaky revoluce. Ze sociologického hlediska jsou však základní znaky revoluce zřejmé: moc má v rukou menšina, která nelítostně likviduje protivníky, vytváří nový stát a sní o proměně národa.